

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВИКЛАДАЧА В ОСВІТЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЙ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ

Шелевер О. В.

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри психології

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

ORCID ID: 0000-0003-2200-5382

У статті авторкою досліджується роль технологій відкритої освіти в розвитку професійних компетентностей викладача в умовах сучасного освітнього процесу. Підкреслюється, що інформатизація суспільства і дедалі більший попит на доступність, гнучкість і якість освіти зумовлюють імперативну необхідність інтеграції відкритої освіти. Аналізується сутність відкритої освіти як комплексу взаємопов'язаних компонентів, що містять відкриті освітні ресурси, масові відкриті онлайн-курси, відкрите програмне забезпечення та хмарні технології. Обґрунтовано, що використання цих технологій не лише розширює доступ викладачів до актуальних знань та передових методик, а й активно сприяє формуванню і вдосконаленню їхніх цифрових, предметних, методичних, дослідницьких та комунікативних компетентностей. Зазначено, що сучасний освітній ландшафт надає педагогічним працівникам значно розширені можливості для безперервного професійного розвитку й удосконалення педагогічної майстерності, що виходить за межі виключно традиційних форм навчання.

Запропоновано авторські рекомендації для освітніх закладів і викладачів щодо системної інтеграції технологій відкритої освіти, що охоплюють розробку програм професійного розвитку, створення сприятливої інфраструктури та активної мережі. Висновки підтверджують, що технології відкритої освіти є стратегічним інструментом для забезпечення безперервного професійного зростання викладачів і підвищення якості освіти відповідно до європейських стандартів і викликів цифрового суспільства. Відкриті освітні ресурси надають викладачам безоплатний доступ до актуальних матеріалів, методик та інструментів, що дає їм змогу постійно оновлювати предметні знання, розвивати цифрові навички, обмінюватися досвідом та інтегрувати інноваційні підходи у свою професійну діяльність, підвищуючи якість викладання.

Ключові слова: вища освіта, викладач, освітній процес, компетентності, цифровізація, цифрові платформи.

Shelever O. V. Development of teacher's professional competencies in the educational process by means of open education technologies

In the article, the author examines the role of open education technologies in the development of teacher's professional competencies in the modern educational process. It is emphasized that the informatization of society and the growing demand for accessibility, flexibility and quality of education make it imperative to integrate open education. The essence of open education as a set of interrelated components, including open educational resources, massive open online courses, open source software and cloud technologies, is analyzed. It is substantiated that the use of these technologies not only expands teachers' access to relevant knowledge and advanced techniques, but also actively contributes to the formation and improvement of their digital, subject, methodological, research and communication competencies. It is noted that the modern educational landscape provides teachers with significantly expanded opportunities for continuous professional development and improvement of pedagogical skills, which goes beyond the traditional forms of education.

The author's recommendations for educational institutions and teachers on the systematic integration of open education technologies, including the development of professional development programs, the creation of favorable infrastructure and active networking, are proposed. The conclusions confirm that open education technologies are a strategic tool for ensuring continuous professional development of teachers and improving the quality of education in line with European standards and the challenges of the digital society. Open educational resources provide teachers with free access to up-to-date materials, methodologies, and tools, which allows them to constantly update subject knowledge, develop digital skills, share experiences, and integrate innovative approaches into their professional activities, improving the quality of teaching.

Keywords: higher education, teacher, educational process, competencies, digitalization, digital platforms.

Вступ. Інформатизація суспільства актуалізує завдання реалізації відкритої освіти на глобальному та регіональному рівнях. Цей феномен становить значний науково-практичний інтерес, оскільки відкриває нові освітні можливості, які безпосередньо впливають на розвиток професійних компетентностей викладача закладу вищої освіти. Аналіз результатів сучасних наукових досліджень [1; 2; 4–6] та власний педагогічний досвід дає можливість зробити висновок, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) у відкритій освіті забезпечує:

- демократизацію доступу до освітніх ресурсів для викладачів, нівелюючи соціальні, матеріальні та географічні бар'єри;
- гнучкість організації освітнього процесу, даючи змогу викладачам обирати зручний час і місце для професійного розвитку;
- індивідуалізацію навчання, адаптуючи зміст і методи до їхніх унікальних потреб та сприяючи активізації самостійної діяльності;
- розширення джерельно-інформаційної бази для навчально-дослідницьких проєктів.

Так, технології відкритої освіти є ключовим засобом для систематичного й ефективного розвитку професійних компетентностей викладача в умовах сучасного освітнього процесу.

Питання, пов'язані з використанням та імплементацією відкритої освіти, становлять значний інтерес і знайшли своє широке відображення у працях як українських, так і зарубіжних науковців. Серед вітчизняних дослідників, чий роботи присвячені цій проблематиці, слід відзначити В. Бикова, А. Іщенко, Л. Карташову, Т. Сорочан. Питання професійного розвитку викладачів із залученням інформаційно-комунікаційних технологій, що розглядається як невід'ємна частина концепції навчання впродовж життя, знайшло ґрунтовне відображення в працях низки українських науковців. Серед них слід виокремити дослідження О. Шпарик, Т. Вакалюк, С. Мартинюка, А. Коломійця та інших.

Методи та методики дослідження. Методологія дослідження ґрунтувалася на застосуванні інтегрованого комплексу наукових

підходів, що забезпечило його всебічний та системний характер. Зокрема, використано комплексний підхід, який дав змогу розглянути розвиток професійних компетентностей викладача не лише як сукупність окремих елементів, а і як багатокomпонентну систему, що перебуває під впливом різноманітних чинників, включно з технологіями відкритої освіти та специфікою сучасного освітнього середовища. Системний підхід уможливив аналіз процесу розвитку компетентностей викладача як цілісної, динамічної системи, де взаємопов'язані її складники (знання, вміння, навички, особистісні якості) та функціонування (саморозвиток, взаємодія з відкритими освітніми ресурсами, педагогічна діяльність). Метод системно-структурного аналізу дав змогу простежити розвиток педагогічної думки з досліджуваної проблеми.

Результати та дискусії. Освітня сфера становить об'єкт підвищеного наукового й практичного інтересу в контексті впровадження й адаптації новітніх технологій. Це зумовлено насамперед значною гетерогенністю та широким спектром потенційних користувачів різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій, які знаходять своє застосування в усіх складниках академічного процесу: від безпосереднього навчання та викладання до всеохопних систем оцінювання знань і компетентностей. Така багатогранність зумовлює необхідність ґрунтовного теоретичного осмислення процесів технологічної інтеграції в освіті.

Сучасний освітній ландшафт надає педагогічним працівникам значно розширені можливості для безперервного професійного розвитку й удосконалення педагогічної майстерності, що виходить за межі виключно традиційних форм навчання. Поряд з очними курсами підвищення кваліфікації сьогодні значної актуальності набувають дистанційні, а також різноманітні спеціалізовані онлайн-сервіси і цифрові ресурси. Ці інструменти відкривають нові горизонти для самоосвіти й інтерактивного професійного зростання викладачів.

Автори дослідження [7] зазначають, що «технології відкритої освіти – це сукупність програмних, апаратних та методологічних засобів, принципів і підходів, які забезпечу-

ють доступність, гнучкість, інтерактивність, індивідуалізацію навчання шляхом використання відкритих ресурсів, платформ та спільнот. Вони є невід'ємною частиною глобального руху за демократизацію освіти й розширення можливостей для навчання впродовж життя».

Розуміння сутності відкритої освіти в ширшому контексті динамічного трансформаційного ландшафту сучасної вищої школи є важливим. Такий підхід дає змогу фахівцям-практикам та науковцям глибоко осмислити специфічні зміни, що нині відбуваються в академічному середовищі. Попри те, що окремі освітні парадигми сучасності сфокусовані на проривних технологічних інноваціях як на головному каталізаторі змін, центральною ідеєю дослідження є аналіз еволюції вищої освіти крізь призму демократизації і принципів прав людини.

Історично вища освіта була переважно елітарним явищем, доступним лише обмеженій частині населення. Проте протягом останніх десятиліть спостерігається стійка тенденція до її поступової демократизації та розширення доступності для значно ширших верств суспільства [8]. Це явище наразі набуває глобального масштабу, охоплюючи дедалі більшу кількість країн. Зазначені зміни не лише відображають дедалі більшу демократизацію суспільства й посилення глобальної уваги до дотримання прав людини, а й свідчать про стрімке зростання попиту на диверсифіковану та гнучку систему вищої освіти. Така система є необхідною для адекватного реагування на дедалі складніші й мінливі потреби глобалізованих суспільств, що вимагає від викладачів постійного розвитку їхніх професійних компетентностей, зокрема через використання технологій відкритої освіти, які за своєю природою відповідають принципам доступності й інклюзивності.

У 2007 році ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ визначили право на освіту через три ключові аспекти: доступність, якість та повагу в освітньому середовищі [7]. Це покладає відповідальність на уряди, заклади та організації щодо надання освітніх ресурсів та управління освітнім процесом. У контексті відкритої освіти доступ вимагає від провайдерів забез-

печення широкого доступу до різноманітних освітніх ресурсів; якість передбачає відповідальність закладів і розробників контенту (викладачів) за визначення стандартів створення матеріалів, викладання та оцінювання; повага зобов'язує провайдерів створювати атмосферу взаємоповаги, а викладачів і здобувачів – взаємодіяти з гідністю. Узагальнюючи вищезазначене, ефективність відкритої освіти залежить від гармонійного врахування всіх трьох цих складників.

У результаті проведеного педагогічного дискурсу, який базувався на основі аналізу наукових джерел [1; 3; 4] та саморефлексії досвіду, встановлено ключові компоненти та технології відкритої освіти:

- відкриті освітні ресурси (Open Educational Resources, OER). Будь-які навчальні, наукові чи дослідницькі матеріали, що перебувають у суспільному надбанні або випущені під відкритою ліцензією (наприклад, Creative Commons), яка дозволяє їх вільне використання, адаптацію та поширення. Це можуть бути відкриті підручники, конспекти лекцій, презентації, відеокурси, завдання, тести, симуляції, бази даних, програмне забезпечення. Вони створюють базу знань, доступну для викладачів і здобувачів безоплатно, сприяючи оновленню змісту освіти та професійному саморозвитку викладачів шляхом доступу до актуальних матеріалів;

- масові відкриті онлайн-курси (Massive Open Online Courses, MOOCs). Онлайн-курси, призначені для необмеженої кількості учасників та доступні через інтернет. Їх часто пропонують провідні заклади освіти й освітні платформи. Зокрема, варто відзначити Coursera, edX, Prometheus, FutureLearn, Khan Academy. Їх основна роль – надати викладачам можливість підвищувати свою кваліфікацію, вивчати нові дисципліни, опановувати новітні педагогічні методики та цифрові інструменти в гнучкому форматі. Це прямий засіб розвитку їхніх предметних та ІК-компетентностей;

- відкриті програмні засоби та платформи (Open Source Software & Platforms). Програмне забезпечення, вихідний код якого є відкритим для публічного доступу, модифікації та поширення. Це можуть бути сис-

теми управління навчанням (LMS), як-от Moodle, Canvas. Інструменти для створення контенту, наприклад H5P (інтерактивний контент), OpenShot (відеоредактор), GIMP (графічний редактор). Інструменти для співпраці, як-от Nextcloud (хмарне сховище з функціями колаборації);

- хмарні технології (Cloud Computing). Це модель надання обчислювальних ресурсів (серверів, сховищ даних, баз даних, мережних можливостей, програмного забезпечення), як-от послуги через інтернет, зокрема Google Workspace (Docs, Drive, Meet), Microsoft 365 (OneDrive, Teams), Dropbox. Вони забезпечують доступність освітніх ресурсів та інструментів з будь-якого місця і пристрою, спрощують співпрацю, обмін даними й зберігання великих обсягів інформації. Це важливо для гнучкості й доступності відкритої освіти.

Особливо перспективним напрямом у контексті організації та практичної реалізації навчання й професійного розвитку викладачів є інтеграція та активне використання засобів хмароорієнтованих систем відкритої науки [3]. Ці системи, що базуються на хмарних технологіях і принципах відкритого доступу, дають змогу розширити доступ до актуальних науково-методичних матеріалів, тобто викладачі отримують можливість доступу до широкого спектра досліджень, публікацій, вебінарів, конференційних матеріалів, що публікуються у відкритому доступі, незалежно від географічного розташування чи фінансових обмежень. Можуть забезпечити гнучкість навчання, адже хмарові рішення дають змогу педагогам навчатися у власному темпі, у зручний час та з будь-якого пристрою, що є важливим для зайнятих фахівців, які поєднують професійну діяльність з постійним підвищенням кваліфікації. Не менш важливо зазначити, що хмарні платформи відкритої науки сприяють формуванню професійних спільнот, дозволяючи викладачам обмінюватися досвідом, брати участь у спільних проєктах, обговорювати педагогічні інновації, отримувати зворотний зв'язок від колег. Це зміцнює їхні комунікативні та командні компетентності. Засоби відкритої науки надають викладачам можливість самостійно обирати напрями і ресурси для професійного вдосконалення відповідно

до їхніх індивідуальних потреб та кар'єрних цілей, що підвищує мотивацію до навчання.

У межах дослідження важливо акцентувати, що розвиток професійних компетентностей викладача в умовах сучасного освітнього процесу є важливим для забезпечення якості та інноваційності навчання. Технології відкритої освіти (далі – ТВО) пропонують унікальні можливості для цього. Наведемо рекомендації щодо їх ефективного використання:

I. На рівні освітніх закладів (адміністрації, методичних центрів).

- створення сприятливого інфраструктурного середовища, а саме забезпечення стабільного доступу, впровадження, підтримка відкритих платформ, створення власного репозитарію відкритих освітніх ресурсів;

- розробка та впровадження програм професійного розвитку, включаючи спеціалізовані курси чи тренінги, використання гнучких форматів навчання, розробка системи сертифікації опанованих компетентностей та визнавати ці досягнення при атестації і заохоченні викладачів;

- стимулювання науково-методичної діяльності. Заохочувати викладачів до участі в наукових проєктах, що досліджують ефективність і методологію застосування технологій відкритої освіти, організовувати внутрішні семінари, вебінари, «круглі столи», конференції для обміну передовим досвідом використання, стимулювати публікації викладачів щодо їхнього досвіду та досліджень у галузі відкритої освіти.

II. На рівні викладача (індивідуальні стратегії):

- активне опанування цифрових компетентностей, зокрема систематичне вивчення MOOCs, опанування інструментів створення контенту, освоєння платформ для співпраці;

- інтеграція ТВО в освітній процес. Створення власних ВОР через розробку власних навчальних матеріалів (презентації, конспекти, завдання); застосування гейміфікації та інтерактивних елементів, проєктна діяльність з елементами ТВО;

- участь у професійних спільнотах і обмін досвідом;

- рефлексія і самоаналіз. Систематично аналізувати вплив впроваджених ТВО на

власні компетентності та на навчальні результати здобувачів.

Впровадження цих рекомендацій дасть змогу системно розвивати професійні компетентності викладачів, роблячи їх більш адаптивними до сучасних вимог, здатними ефективно використовувати потенціал цифрових і відкритих технологій для створення якісного, гнучкого, доступного освітнього процесу.

Висновки. Проведене авторське дослідження переконливо демонструє, що технології відкритої освіти є невід’ємним і потужним каталізатором у процесі розвитку професійних компетентностей викладача в умовах сучасного освітнього простору. Інформатизація суспільства і глобальний запит на демократизацію та гнучкість освіти актуалізують необхідність цілеспрямованого впровадження відкритої освіти на всіх рівнях. Установлено, що концепція відкритої освіти розширює традиційні уявлення про доступ до якісної освіти

та її організацію. Вона забезпечує поглиблення демократизації освітнього процесу, надаючи рівний доступ до знань і ресурсів, а також підвищує гнучкість та індивідуалізацію навчання. Це створює сприятливі умови для самостійного та безперервного професійного розвитку викладачів, дозволяючи їм адаптувати зміст і темп навчання до власних потреб. Так, у контексті постійних трансформацій вищої освіти розвиток професійних компетентностей викладача засобами технологій відкритої освіти є не просто бажаним, а імперативним напрямом. Це забезпечує відповідність академічного персоналу сучасним вимогам, сприяє підвищенню якості освітнього процесу та готує майбутніх фахівців до життя та роботи в глобалізованому цифровому суспільстві. *Подальші дослідження* мають бути зосереджені на вивченні довгострокових ефектів застосування технологій відкритої освіти та розробці персоніфікованих траєкторій професійного розвитку викладачів.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Відкрита освіта в Єдиному інформаційному освітньому просторі. *Педагогічний дискурс: зб. наукових праць*. 2010. Вип. 7. С. 30–35.
2. Бобрицька В. І. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій педагогічній освіті. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2011. 16. С.35–39.
3. Вакалюк Т., Мар’єнко М. Досвід використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки у процесі навчання і професійного розвитку вчителів природничо-математичних предметів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. 1.81. С. 340–355.
4. Волотовська Т., Єпик Л., Лемешева Н. Роль ІКТ та інновацій у підготовці майбутніх фахівців в системі вищої освіти. *Академічні візії*. 2024. 28. С. 114–118.
5. Лещенко М., Яцишин А. Відкрита освіта у категоріальному полі вітчизняних і зарубіжних учнів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. 1 (39). С. 1–16.
6. Литвинова С. Засоби і сервіси хмаро орієнтованих систем відкритої науки для професійного розвитку вчителів ліцеїв. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. 1 (48). С. 225–230. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.225-230>
7. Kahle D. Developing Open Educational Technologies. *Opening Education: Collective Development of Education through Open Technology, Open Content and Open Knowledge*. 2008. P. 27–45.
8. Tang H. Implementation of open educational resources in digital education. *Research and development of educational technologies*. 2021. 69.1. P. 389–392.

References

1. Bykov, V.Yu. (2010). Vidkryta osvita v Yedynomu informatsiinomu osvitnomu prostori [Open education in the Unified Information Educational Space]. *Pedahohichnyi dyskurs: zb. naukovykh prats*. Vyp. 7, 30–35. [in Ukrainian].
2. Bobrytska, V. I. (2011). Zastosuvannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u vyshchii pedahohichnii osviti [Application of information and communication technologies in higher pedagogical education]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika*, 16, 35–39. [in Ukrainian].
3. Vakaliuk, T., Marienko, M. (2021). Dosvid vykorystannia khmaro orientovanykh system vidkrytoi nauky u protsesi navchannia i profesiinoho rozvytku vchyteliv pryrodnycho-matematychnykh predmetiv [Experience of using cloud-oriented open science systems in the process of training and professional development of teachers of natural and mathematical subjects]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, 1.81, 340–355. [in Ukrainian].

4. Volotovska, T., Yepyk, L., Lemesheva, N. (2024). Rol IKT ta innovatsii u pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv v systemi vyshchoi osvity [The role of ICT and innovation in the training of future specialists in the higher education system]. *Akademichni vizii*, 28, 114–118 [in Ukrainian].
5. Leshchenko, M., Yatsyshyn, A. (2022). Vidkryta osvita u katehorialnomu poli vitchyznianskykh i zarubizhnykh uchniv [Open education in the categorical field of domestic and foreign students]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, 1 (39), 1–16 [in Ukrainian].
6. Lytvynova, S. (2021). Zasoby i servisy khmaro oriietovanykh system vidkrytoi nauky dlia profesiinoho rozvytku vchyteliv litseiv [Tools and services of cloud-based open science systems for the professional development of lyceum teachers]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: «Pedagogika. Sotsialna robota»*, 1 (48), 225–230. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.225-230> [in Ukrainian].
7. Kahle, D. (2008). Developing Open Educational Technologies. *Opening Education: Collective Development of Education through Open Technology, Open Content and Open Knowledge*, 27–45. [in English].
8. Tang, H. (2021). Implementation of open educational resources in digital education. Research and development of educational technologies, 69.1, 389–392. [in English].

Надійшла 20.08.2025

Прийнята 10.08.2025

Опублікована 15.10.2025